

کارکرد نهادها در توسعه پایدار روستایی (تحلیل اقتصادی فعالیت‌های بسیج سازندگی در روستاهای خراسان جنوبی)

محمد رضا بخشی*

استادیار گروه زراعت و اصلاح نباتات، دانشکده کشاورزی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران.

DOI: [10.22077/vssd.2020.3541.1003](https://doi.org/10.22077/vssd.2020.3541.1003)

تاریخ دریافت:

۲۰ تیر ۱۳۹۹

تاریخ پذیرش:

۲۶ مرداد ۱۳۹۹

صفحات: ۶۸-۵۱

کلید واژگان:

توسعه پایدار، روستا،
نهاد بسیج، اثربخشی،
خراسان جنوبی.

چکیده

هر نهاد و سازمانی به منظور تنظیم سیاست‌های بهتر و اصلاح روش‌ها و برنامه‌های موجود جهت نیل به کارایی و اثربخشی فعالیت‌های خود، نیازمند ارزیابی است. این پژوهش به تعیین اثربخشی فعالیت‌های انجام‌یافته سازمان بسیج سازندگی در مناطق روستایی استان خراسان جنوبی پرداخته است. این تحقیق از نظر ماهیت از نوع تحقیقات کمی و با توجه به هدف تحقیق، از نوع تحقیقات کاربردی و از لحاظ گردآوری داده‌ها، در زمره تحقیقات توصیفی - تحلیلی می‌باشد که با فن پیمایش انجام گرفته است. جهت جمع‌آوری اطلاعات از دو نوع پرسشنامه (مردم عادی و خبرگان روستا) با حجم نمونه ۴۹۸ و ۲۳۹ نفر در سطح روستاهای هشت شهرستان استان خراسان جنوبی (بیرجند، قاین، فردوس، سرایان، سربیشه، نهبندان، درمیان و بشرویه) استفاده شد. نتایج نشان داد میزان اثربخشی اقتصادی فعالیت‌های سازمان بسیج سازندگی بالاتر از سطح متوسط و از لحاظ آماری معنادار می‌باشد. توزیع فراوانی دیدگاه پاسخگویان نسبت به اثربخشی اقتصادی فعالیت‌های بسیج سازندگی در روستاهای استان نشان می‌دهد بیش از ۷۰ درصد افراد روستاهای مورد مطالعه (اعم از خبرگان و مردم عادی)، میزان اثربخشی فعالیت‌ها را در سطح متوسط و بالاتر از آن اعلام نموده‌اند. اثربخشی اقتصادی فعالیت در بین شهرستان‌های مورد مطالعه با یکدیگر دارای تفاوت معنادار آماری است و بیشترین و کمترین مقدار میانگین نمره اثربخشی اقتصادی در بین شهرستان‌های استان به ترتیب مربوط به شهرستان‌های سربیشه و نهبندان است. نتایج آزمون همبستگی نشان داد بین متغیرهای سطح تحصیلات، مشارکت افراد دارای مهارت در طرح‌ها، زمان انجام فعالیت‌ها و میزان اثربخشی فعالیت‌های انجام‌یافته، رابطه معناداری وجود دارد.

* mbakhshi@birjand.ac.ir

۱- مقدمه

روستاها با توجه به نقشی که در توسعه ملی دارند، از جایگاه ویژه‌ای در برنامه ریزی‌های توسعه برخوردارند؛ از اینرو، دولتها از طریق سیاستگذاری در قالب برنامه‌های عمرانی کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت، با اهداف مرتبط و در پی ایجاد تغییر و تحول و دستیابی به شرایط مطلوب زیستی در سکونتگاههای انسانی، به اجرای طرحها و پروژه‌های عمرانی دست می‌یازند (سعیدی و رستگار، ۱۳۸۸: ۴۷).

در همین راستا، طی دهه‌های گذشته تلاش‌های زیادی در کشورهای در حال توسعه برای توسعه مناطق روستایی و بهبود وضعیت روستاییان از طریق اتخاذ و اجرای استراتژی‌های مختلف انجام شده است. با این حال، این تلاش‌ها چندان در بین بردن شرایط نابسامان روستاییان، خصوصاً فقرای روستایی موفق نبوده است (لی و چوداری^۱، ۱۹۸۳، فرگوسن^۲، ۱۹۹۰). این ناکامی‌ها حداقل دو پیامد را در بر داشته است: نخست اینکه، باعث شده تا توسعه روستایی همچنان بعنوان یکی از مهمترین مقوله‌های توسعه‌ای در بسیاری از کشورهای در حال توسعه باقی بماند و از سوی سازمان‌های بین‌المللی مانند سازمان ملل و بانک جهانی مورد تاکید قرار گیرد. دوم اینکه سبب شده تا غالب این کشورها به بازنگری راهبردها و ساز و کارهای توسعه روستایی خود مبادرت کنند (گریفین^۳، ۱۹۷۹؛ سفارد^۴، ۱۹۹۸). این بازنگری یا بشكل تجدید نظر نهادی رادیکال و یا بصورت تجدید نظر اصلاح‌گرایانه در سیاست‌ها، نهادها و سازمان‌های موجود نمود پیدا کرده است (شکوری، ۱۳۸۶). در کشور ما نیز پرداختن به روستا و توسعه آن، همانند دیگر کشورهای در حال توسعه، از چند دهه قبل از انقلاب بعنوان یک ضرورت مطرح بوده و بخش عمده‌ای از سیاست‌های توسعه‌ای را کشور تشکیل داده است. در قبل از انقلاب در چارچوب برنامه نوسازی کشور از دهه ۱۳۰۰ هجری شمسی، استراتژی نوسازی اراضی بزرگ و عمدتاً اراضی سلطنتی اتخاذ شد و از دهه ۴۰ به بعد، یک سری اصلاحات ارضی به مرحله اجرا گذاشته شد. لیکن این سیاستها در عمل نتوانست در توسعه مناطق روستایی کشور موثر واقع شود. بعد از پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی در ایران، مفهوم و رویکرد توسعه به صورت هدفدار به سوی بومی سازی، اسلامی شدن، پایدار و همه جانبه، قطع وابستگی، استقلال، عدالت محوری و محرومیت زدایی گرایش محسوسی داشته که در آن توسعه روستایی بعنوان بخش مهمی از راهبرد دولت برای تغییر و دگرگونی اساسی روندهای گذشته اهمیت خود را حفظ نموده است. برای این منظور، دولت سیاست تحول در مدیریت و ساختار سازمان‌های سنتی و ایجاد نهادها و سازمانهای جدید (انقلابی) را در دستور کار خود قرار داد. تجسم عینی این تغییرات تأسیس جهاد سازندگی در دو دهه اول انقلاب و ایجاد سازمان بسیج سازندگی در دهه سوم انقلاب می باشد.

ورود بسیج به حوزه مدیریت اقتصاد و سازندگی اجتماعی به لحاظ نظری و عملی از پشتوانه‌های قوی فکری و فرهنگی برخوردار است و ریشه در پیش فرض‌های بنیادین انقلاب در حوزه عمومی و نحوه اداره نظام با اتکاء به مشارکت توده مردم برای نیل به اهداف متعالی، از جمله توسعه همه جانبه، پیشرفت و عدالت دارد. در واقع بسیج به عنوان یکی از بزرگ‌ترین

---

¹ - Lea and Chaudhri

² - Ferguson

³ - Griffin

⁴ - Shephred

نهادهای دولتی و مردمی موجود در کشور از ظرفیت های فراوانی برای حضور در عرصه های مختلف برخوردار است، زیرا نه تنها تمام جغرافیای کشور را در کلیه نقاط شهری و روستایی تحت پوشش قرار داده، بلکه از تنوع مأموریت و تعدد و گستردگی فراوان رده های وابسته در اقشار و صفوف مختلف و در موضوعات گوناگون نیز برخوردار است (عبدالملکی، ۱۳۸۹). حضور در عرصه سازندگی و محرومیت زدایی نواحی روستایی، یکی از ده ها و بلکه صدها موضوعی است که در مقطع کنونی در ردیف مهم ترین مأموریت های بسیج قرار گرفته است، چرا که این موضوع همواره در رأس شعارهای نظام جمهوری اسلامی قرار داشته و اگر چه موانع و عوامل مختلفی مانند جنگ تحمیلی، تا به حال مانع از اجرای کامل این خواسته شده، اما از آنجا که مشکل توسعه همه جانبه به ویژه توسعه روستایی درصد بالایی از نیاز کشور را شامل می شود همچنان به عنوان محور اصلی مطرح می باشد. بر همین اساس در طول دهه گذشته، توسعه روستایی به عنوان یکی از ارکان اساسی توسعه کشور در کانون توجه بسیج سازندگی از طریق برنامه ریزی و اجرای پروژه های مختلفی در عرصه های عمران و صنایع روستایی، کشاورزی و منابع طبیعی، آبخیزداری، دام و دامپزشکی، شیلات و آبزیان، ترویج، آموزش و مشارکت، بهداشت و درمان، حوادث غیرمترقبه و سایر فعالیت هایی که امکان اجرای آنها در روستا وجود دارد، بوده است.

بدون شک موفقیت هر پروژه در ارزیابی مستمر و همه جانبه است و برای نیل به اهداف هر پروژه و برنامه ریزی برای آینده باید میزان موفقیت طرح های موجود را سنجید و همچنین نقاط قوت و ضعف طرحها را مشخص کرد. به بیان دیگر بازنگری عملکرد گذشته و راه پیموده شده برای ترسیم مسیر آینده ضرورتی انکارناپذیر است. از سوی دیگر هر سازمانی که مشتریان آن مردم هستند، نیازمند ارزیابی برنامه ها و اقدامات خویش است. نتایج ارزیابی ها، مدیران سازمان را در تنظیم سیاست های بهتر و اصلاح روشها و برنامه ها موجود یاری می رساند و می تواند منجر به بهبود کارایی و اثربخشی فعالیت های سازمان شود (فیروزآبادی و جاجرمی، ۱۳۹۱: ۶۸). اکنون بعد از گذشت یک دهه از فعالیت های بسیج سازندگی، این سوال مطرح می شود که این نهاد تا چه حدی در نیل به اهداف موفق بوده است؟ آیا می توان با استناد به فعالیت های جهادگونه بسیج سازندگی در زمینه توسعه روستایی به ویژه اشتغال زایی و محرومیت زدایی، از آن بعنوان رهیافت توسعه ای کارآمد نام برد؟ آیا فعالیت های بسیج سازندگی در عرصه های مختلف محیط روستایی، تحقق اهداف مدنظر را به همراه داشته و از اثربخشی لازم برخوردار بوده است؟. از این رو، در این پژوهش سعی شده است با بررسی عملکرد بسیج سازندگی در یکی از استان های محروم کشور یعنی استان خراسان جنوبی به این نوع سوالات پاسخ داده شود.

۲- بنیان نظریه ای

اثربخشی که به معنای «کار درست انجام دادن» می باشد (آیورک^۵، ۱۹۸۱))، یک شاخص نیل به اهداف سازمانی می باشد. به بیان دیگر اثر بخشی نشان می دهد که تا چه میزان از تلاش های انجام شده، نتایج مورد انتظار حاصل شده است (کاظمی و ابطیحی، ۱۳۷۶). آنچه که در اثربخشی مطرح است، حصول اهداف و کسب رضایتمندی مخاطبان است. ارزیابی

اثربخشی، سنجش تاثیرات درازمدت برنامه را دنبال می کند و به مطالعه مواردی نظیر اینکه تاثیرات برنامه انجام شده در طول زمان چه بوده و یا چه چیزهایی برای مشارکت کنندگان در برنامه مفیدتر بوده را مورد کنکاش قرار می دهد (بیژنی و همکاران، ۱۳۸۷: ۶۸).

توده روستا و همکاران (۱۳۸۳) در تحقیقی، اثربخشی طرح بسیج جوانان در سازندگی روستاها را در شهرستان دماوند مورد بررسی قرار داده اند. داده های این تحقیق به روش نمونه گیری و مصاحبه حضوری با شرکت کنندگان در طرح بسیج جوانان در سازندگی شهرستان دماوند و نیز مسئولان این طرح در این شهرستان جمع آوری شده است. برای ارزیابی میزان موفقیت طرح بسیج جوانان در نیل به اهداف از دیدگاه مسئولین طرح ها، دوازه هدف مورد پرسش قرار گرفته است. بر اساس نتایج بدست آمده، در بین اهداف عنوان شده، غنی سازی اوقات فراغت جوانان، گسترش فرهنگ منابع طبیعی در بین جوانان و آشنایی جوانان با فعالیت های کشاورزی و محیط های روستایی بالاترین میزان موفقیت را داشته اند.

بررسی میزان اثربخشی طرح بسیج جوانان در سازندگی و عوامل موثر در آن در طی سالهای ۱۳۷۹-۱۳۸۰ در استان آذربایجان شرقی از دیدگاه گروه های ذی ربط در اجرای پروژه یعنی داوطلبان، کارگزاران اجرایی و نمایندگان بهره برداران (اعضاء شورا و کشاورزان) نشان می دهد بین متغیر "میزان اثربخشی" طرح و متغیرهای سن داوطلبان، تجربه قبلی، وضعیت اجرای فعالیت، میزان رسیدگی به وضعیت رفاهی داوطلبان، میزان کافی بودن تجهیزات، امکانات و نهاده های مورد نیاز رابطه معنی داری وجود دارد. اما بین "میزان اثربخشی" طرح با محل سکونت داوطلبان، عضویت در پایگاه مقاومت، وضعیت شغلی و تحصیلی داوطلبان رابطه معنی داری وجود ندارد. همچنین ارزیابی کلی گروه ها از میزان اثربخشی طرح مثبت است، ولی میانگین اثربخشی بین سه گروه متفاوت می باشد چنان که کارگزاران در مقایسه با دو گروه بهره برداران و داوطلبان میانگین پایین تری دارند (بی نام، ۱۳۸۱).

وزارت جهاد کشاورزی (۱۳۸۵) اثرات طرح بسیج سازندگی را در ابعاد اجتماعی-اقتصادی و فنی در حوزه کشاورزی در سطح شش استان مورد بررسی قرار داده است. نتایج نشان می دهد از نظر کارشناسان، توفیق طرح در تحقق اهداف کیفی و اختصاصی مجموعاً به سمت زیاد میل داشته و گزینه های خیلی زیاد و خیلی کم درصد کمی را به خود اختصاص داده اند. با این حال میزان موفقیت طرح را در تحقق اهداف کیفی بیشتر از اهداف اختصاصی ارزیابی کرده اند. در همین راستا در تحقیق دیگری که به روش توصیفی در استان کرمانشاه در سال ۱۳۸۰ انجام شده است، طرح بسیج جوانان در استان مذکور مورد ارزشیابی قرار گرفته است. یافته های طرح نشان می دهد که داوطلبان میزان دستیابی به اهداف طرح بسیج جوانان در سازندگی یعنی "پُر کردن اوقات فراغت، ایجاد روحیه تعاون، افزایش اعتماد به نفس، ایجاد محیط سالم، ارتباط بیشتر بین جوانان و روستائیان" را خوب و خیلی خوب ارزیابی نموده اند. بعلاوه از دیدگاه مسئولان و کارگزاران اجرایی طرح "هماهنگی بین بخش های مختلف، نیل به هدف های کیفی و کمی، رضایت جوانان و روستائیان و مشارکت جوانان" در طرح های بسیج سازندگی قابل قبول می باشد (بریم نژاد، و بنی هاشم، ۱۳۸۳).

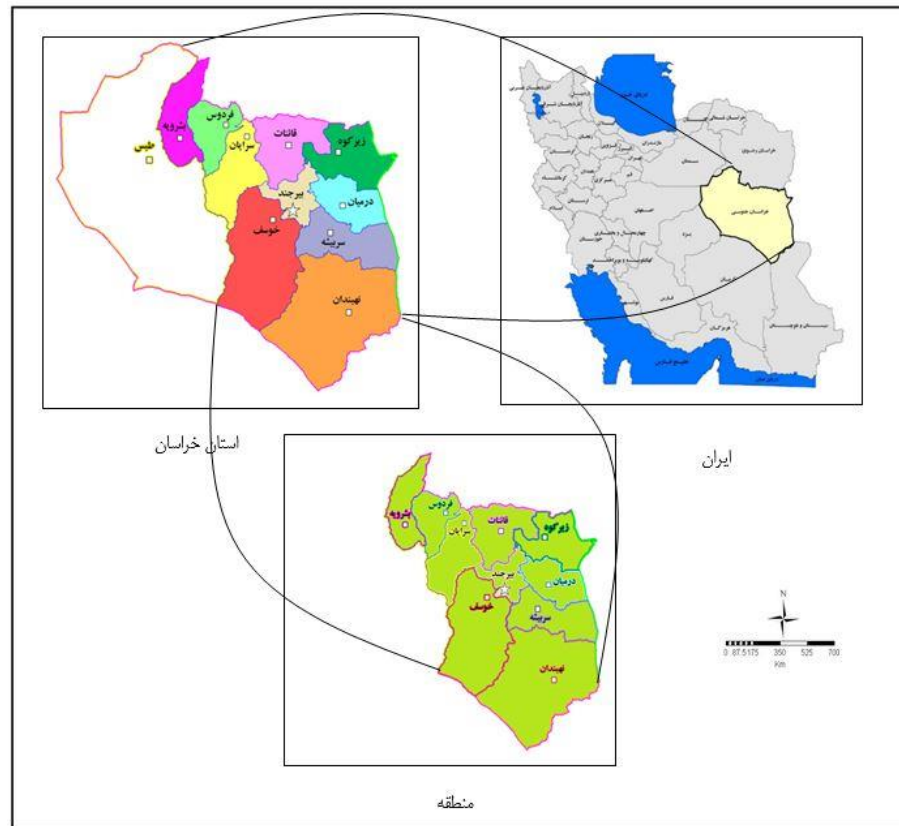
متقیان (۱۳۸۰) در پژوهشی به ارزیابی طرح بسیج جوانان در سازندگی در روستاهای استان همدان پرداخته است. هدف از اجرای این طرح، ارزیابی اثرات و پیامدهای گوناگون اجرای طرح بسیج جوانان و نیز نحوه نگرش، انتظارات، مسائل و

مشکلات آن بوده است. جامعه آماری طرح جوانان بسیجی و کارشناسان و دست اندرکاران مسائل اجرایی طرح در سپاه و جهاد کشاورزی بوده اند. بیش از ۷۰ درصد پاسخگویان تاثیر طرح را در کسب تجربه، کار گروهی، راهنمای شغلی و آشنایی با فرهنگ و زندگی روستایی زیاد و خیلی زیاد بیان کرده اند. به طور کلی مسئولان و کارشناسان سپاه در مقایسه با کارشناسان جهاد کشاورزی، رضایت بیشتری از اجرای طرح داشته و تاثیر آن در سازندگی روستاها را بیشتر می دانند.

برآورد میزان اثربخشی هزینه های دولت در کشور اوگاندا توسط فن و همکاران (۲۰۰۴) نشان می دهد که سرمایه گذاری دولت اثر مهمی بر کاهش فقر و رشد کشاورزی در کشور اوگاندا در پی داشته است. در بین هزینه های دولت در این کشور، هزینه تحقق و توسعه بخش کشاورزی سبب بیشترین بازدهی و رشد تولیدات بخش کشاورزی شده و اثر مهمی بر کاهش فقر داشته است. هزینه های دولت در زمینه جاده روستایی نیز باعث کاهش فقر شده و آموزش و بهداشت نیز به ترتیب سومین و چهارمین تاثیر را بر کاهش فقر دارا می باشند. بررسی های نگارنده نشان می دهد اغلب مطالعات مربوط به بررسی اثرات فعالیت های بسیج سازندگی که در استان های مختلف کشور انجام شده اولاً مربوط به سالهای آغازین طرح می باشد. ثانیاً در مطالعات مذکور بیشتر به اثربخشی فعالیت ها از دید جوانان بسیجی و مسئولان و دست اندرکاران طرح ها توجه شده است. بر همین اساس، تحقیق حاضر با هدف بررسی اثربخشی اقتصادی فعالیت های بسیج سازندگی در مناطق روستایی از دیدگاه ذینفعان فعالیت ها یعنی روستائیان پی ریزی شد.

۳_ روش، تکنیک ها و قلمرو

محدوده مطالعاتی پژوهش شامل شهرستان های بیرجند، قاین، فردوس، سرایان، بشرویه، سریشه، درمیان و نهبندان در استان خراسان جنوبی می باشد که در شرق ایران واقع شده اند. این استان از شمال با استان خراسان رضوی، از غرب با استان های یزد، اصفهان و سمنان، از شرق با کشور افغانستان و از جنوب با استان های سیستان و بلوچستان و کرمان هم مرز است. مساحت کل شهرستان های مذکور برابر با ۹۵۳۸۸ کیلومتر مربع می باشد که بین ۵۷ درجه و ۴۶ دقیقه تا ۶۰ درجه و ۵۷ دقیقه طول شرقی و ۳۰ درجه و ۳۵ دقیقه تا ۳۴ درجه و ۱۴ دقیقه عرض شمالی قرار گرفته اند. شهرستان های مورد مطالعه بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵ دارای جمعیتی برابر با ۶۹۹۲۴۰ نفر می باشند که در حدود ۴۱.۳ درصد یعنی ۲۸۹۰۵۳ نفر در مناطق روستایی ساکن هستند (سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان خراسان جنوبی، ۱۳۹۶). شکل شماره ۱ موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه را نشان می دهد.

شکل ۱- نقشه موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه

این تحقیق از لحاظ ماهیت از نوع تحقیقات کمی می باشد. همچنین با توجه به هدف، در زمره تحقیقات کاربردی و از نوع توصیفی- تحلیلی و همبستگی بوده و به روش پیمایش میدانی انجام شده است. جامعه آماری پژوهش را تمامی افراد بالای ۱۶ سال ساکن در مناطق روستایی هشت شهرستان استان خراسان جنوبی (بیرجند، قاین، فردوس، سرایان، سربیشه، نهبندان، درمیان و بشرویه) تشکیل می دهند که طرح های سازمان بسیج سازندگی در روستاهای محل سکونت آنها اجرا شده و مردم روستاهای مذکور از منافع آن بهره مند شده اند. ابزار گردآوری داده های تحقیق، پرسشنامه محقق ساخته بوده که روایی آن صوری بوده و برای تعیین پایایی آن از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. در این مطالعه دو پرسشنامه جداگانه مورد استفاده قرار گرفت که پرسشنامه نخست مربوط به مردم عادی و پرسشنامه دوم برای خبرگان روستا (اعضاء شورای اسلامی، دهیار، معلم، مسئول پایگاه بسیج، هیئت امناء مساجد) منظور شد. آلفای کرونباخ بدست آمده برای گویه های پرسشنامه های مردم عادی و خبرگان روستا به ترتیب $0/88$ و $0/92$ می باشد که بیانگر قابلیت اعتماد مطلوب پرسشنامه های مذکور می باشد. روش نمونه گیری از نوع تصادفی طبقاتی می باشد و متناسب با تعداد هر طبقه نمونه گیری انجام شده است. در این پژوهش، روستاهای هر شهرستان طبقه اول و ساکنان روستاهای منتخب در هر شهرستان طبقه دوم را تشکیل می دهند که به صورت تصادفی انتخاب شده اند. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران در دو بخش خبرگان و مردم عادی روستا به ترتیب ۲۲۰ و ۴۴۶ نفر برآورد گردید که جهت افزایش اعتماد و اطمینان به ۲۵۰ و ۵۰۰ نفر افزایش یافت و در نهایت پس از جمع آوری

اطلاعات، تعداد ۲۳۹ پرسشنامه سالم در بخش خبرگان و ۴۹۸ پرسشنامه در بخش مردم عادی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. جداول شماره ۱ و ۲ تعداد روستاهای منتخب هر شهرستان و تعداد نمونه ها را در بخش خبرگان و مردم عادی نشان می دهد.

جدول ۱- تعداد روستاهای منتخب هر شهرستان و تعداد نمونه ها در بخش مردم عادی

نام شهرستان	تعداد روستای منتخب	تعداد نمونه	درصد نسبی
بیرجند	۱۰	۱۰۰	۲۰/۱
قاین	۱۳	۹۰	۱۸/۱
فردوس	۹	۴۰	۸
سرایان	۹	۴۳	۸/۶
بشرویه	۱۰	۵۰	۱۰
سربیشه	۶	۳۵	۷
درمیان	۱۰	۴۰	۸
نهبندان	۹	۱۰۰	۲۰/۱
جمع کل	۷۶	۴۹۸	۱۰۰

مأخذ: یافته های تحقیق، ۱۳۹۸

جدول ۲- تعداد روستاها و نمونه منتخب هر شهرستان در بخش خبرگان روستا

نام شهرستان	تعداد روستای منتخب	تعداد نمونه	درصد نسبی
بیرجند	۱۰	۴۹	۲۰/۵
قاین	۱۳	۴۴	۱۸/۴
فردوس	۹	۲۰	۸/۴
سرایان	۹	۲۰	۸/۴
بشرویه	۱۰	۳۰	۱۲/۶
سربیشه	۶	۱۱	۴/۶
درمیان	۱۰	۲۰	۸/۴
نهبندان	۹	۴۵	۱۸/۸
جمع کل	۷۶	۲۳۹	۱۰۰

مأخذ: یافته های تحقیق، ۱۳۹۸

جهت سنجش اثربخشی اقتصادی فعالیت های بسیج سازندگی در مناطق روستایی استان از طیف لیکرت استفاده شد و در این ارتباط ۱۶ گویه جهت سنجش اثربخشی اقتصادی فعالیت های بسیج سازندگی در پرسشنامه های مذکور مورد استفاده قرار گرفت. تجزیه و تحلیل داده ها در دو بخش آمار توصیفی و استنباطی با استفاده از نرم افزار SPSS.22 انجام شد. بدین منظور در بخش آمار توصیفی از آماره هایی مانند فراوانی، درصد، میانگین و انحراف معیار و در بخش آمار استنباطی از آزمون های همبستگی و همچنین t و F استفاده گردید.

۴_ یافته‌ها و تحلیل داده

نتایج آمار توصیفی نشان داد سن بیش از ۶۸ درصد نمونه‌ها در بخش مردم عادی کمتر از ۴۰ سال می‌باشد و تنها ۱/۸ درصد از نمونه‌ها سنی بیشتر از ۶۰ سال دارند. این آمار بیانگر این مطلب است که قشر جوان بخش عمده‌ای از جمعیت مناطق روستایی مورد مطالعه را تشکیل می‌دهد. توزیع فراوانی سن در بخش خبرگان روستا متفاوت از نمونه مربوط به مردم عادی می‌باشد به نحوی که از سهم طبقه سنی جوان کاسته شده و سهم طبقه میانسال و سالخورده افزایش می‌یابد و بیش از ۹۵٪ خبرگان روستا بیش از ۲۵ سال سن دارند. بررسی توزیع جنسیتی نمونه‌ها نشان داد جنسیت بیش از ۶۰ درصد نمونه‌ها در گروه مردم عادی مرد می‌باشد و تنها ۴۰ درصد از نمونه‌ها را زنان تشکیل می‌دهند. همچنین نزدیک به ۸۶ درصد پاسخگویان در بخش خبرگان روستا، مرد می‌باشند. این آمار بیانگر این مطلب است که زنان سهم کمتری در بخش‌های مدیریتی و اجرایی روستاها را به خود اختصاص می‌دهند.

از لحاظ میزان تحصیلات، ۱۰ درصد مردم عادی و ۱/۷ درصد خبرگان روستا بیسواد هستند. از سوی دیگر بیشترین فراوانی سطح تحصیلات در بین مردم عادی و خبرگان روستاها به ترتیب مربوط به سطح تحصیلی دیپلم و کارشناسی می‌باشد. علاوه بر هر دو طبقه مورد بررسی، فراوانی تحصیلات ابتدایی تقریباً برابر و در حدود یک سوم نمونه را در بر می‌گیرد. مشارکت خبرگان روستاها در انجام فعالیت‌ها بیشتر از مردم معمولی می‌باشد و بیش از نیمی از آنها اظهار نموده‌اند که در انجام فعالیت‌ها مشارکت داشته‌اند. در حالی که در بخش مردم عادی نزدیک به ۳۴ درصد پاسخ‌گویان در انجام فعالیت‌های بسیج سازندگی مشارکت داشته‌اند و ۶۶ درصد آنان هیچ گونه مشارکتی نداشته‌اند.

عرصه فعالیت‌های انجام شده توسط بسیج سازندگی

مهم‌ترین عرصه‌های فعالیت‌های بسیج سازندگی در روستاهای مورد مطالعه در جدول ۳ ارائه شده است. همانگونه که مشاهده می‌شود بیشترین فراوانی مربوط به عرصه عمران و آبادانی روستا و عرصه کشاورزی و منابع طبیعی و به ترتیب به میزان ۲۷/۹۶ و ۱۶/۵۹ درصد می‌باشد. به عبارت دیگر در ۵۹ روستای مورد مطالعه فعالیت‌های انجام شده در عرصه عمران و آبادانی روستا و در ۳۵ روستای مورد مطالعه در عرصه کشاورزی و منابع طبیعی می‌باشد. نظر به محرومیت و توسعه نیافتگی روستاهای مورد مطالعه به نظر می‌رسد فراوانی مشاهده شده نشان دهنده رویکرد بسیج سازندگی استان در انتخاب عرصه‌های فعالیت در روستا و مبین انتخاب عرصه‌های دارای اولویت در توسعه و سازندگی، اشتغال‌زایی و محرومیت‌زدایی در روستاهای استان می‌باشد.

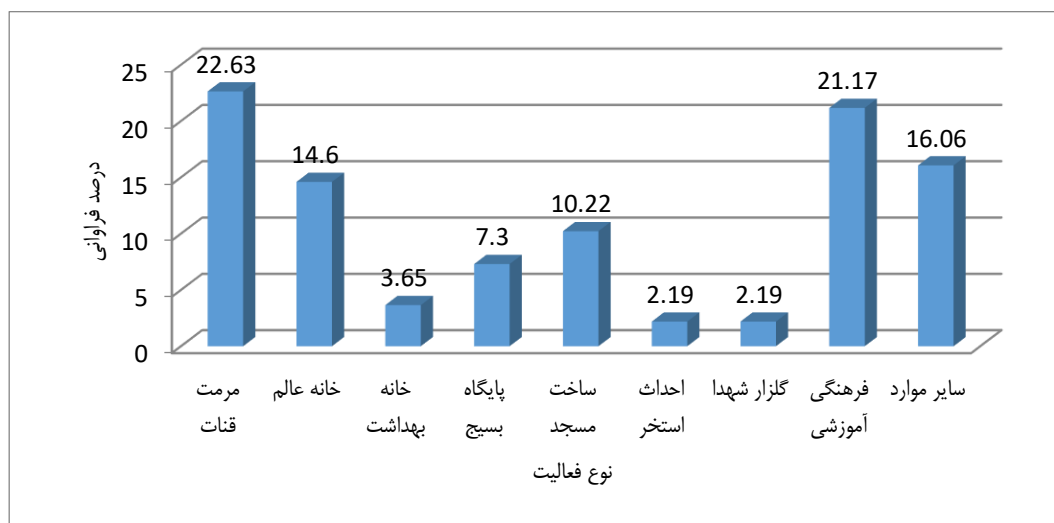

جدول ۳- توزیع فراوانی عرصه فعالیت ها در روستاها در نمونه آماری

نام عرصه	فراوانی	درصد نسبی
عمران و آبادانی روستا	۵۹	۲۷/۹۶
کشاورزی و منابع طبیعی	۳۵	۱۶/۵۹
بهبودی، مرمت و زیباسازی مدارس	۲۹	۱۳/۷۴
خدمات درمانی و آموزش بهداشتی	۲۴	۱۱/۳۷
خدمات علمی، آموزشی و پژوهشی	۲۶	۱۲/۳۲
آموزش های فنی و حرفه ای	۲۶	۱۲/۳۲
خدمات حمایتی	۱۲	۵/۶۹

مأخذ: یافته های تحقیق، ۱۳۹۸

در شکل ۲ توزیع فراوانی فعالیت های انجام شده توسط بسیج در روستاهای نمونه آماری مشاهده می شود. اطلاعات مذکور نشان می دهد که مرمت قنات و فعالیت های فرهنگی آموزشی ترتیب با ۲۲/۶۳ و ۲۱/۱۷ درصد بیشترین میزان فراوانی را به خود اختصاص داده اند.

شکل ۲- سهم فعالیت های انجام یافته توسط بسیج سازندگی در مناطق مورد بررسی

اثربخشی اقتصادی فعالیت های بسیج سازندگی در روستاهای استان

جدول ۴ توزیع فراوانی دیدگاه های پاسخگویان را در زمینه اثربخشی اقتصادی فعالیت های انجام یافته توسط بسیج سازندگی استان در روستاهای مورد مطالعه نشان می دهد. بیش از ۳۰/۹۱ درصد خبرگان روستاهای استان میزان اثربخشی اقتصادی فعالیت های انجام یافته در روستاهای استان را در حد متوسط و ۳۵/۰۲ درصد آنان نیز میزان تاثیرگذاری اقتصادی

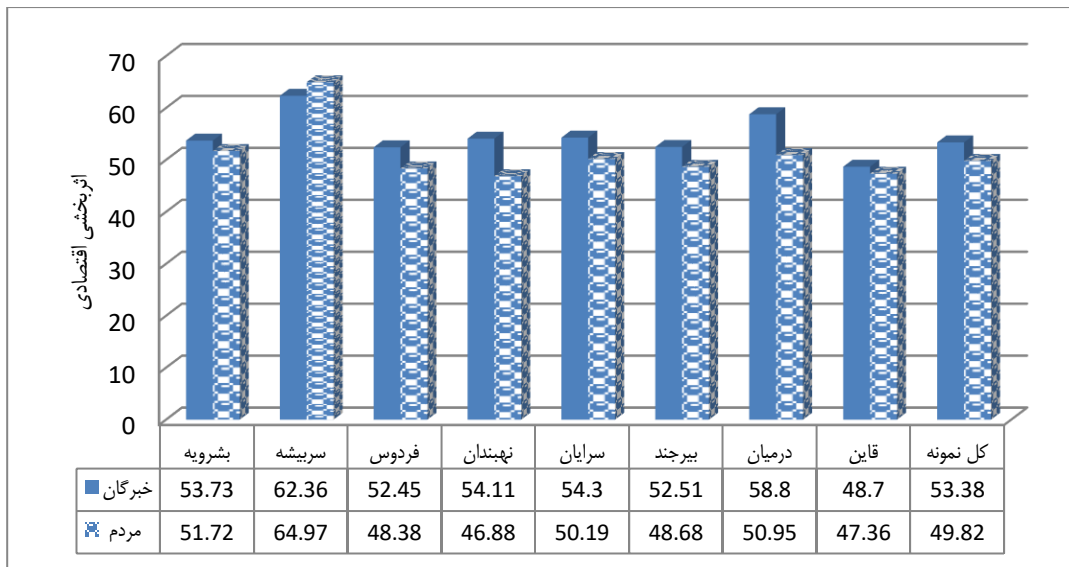
را در حد زیاد بیان نموده اند. همچنین در حدود ۲۱/۱۸ درصد خبرگان روستاهای استان، میزان اثربخشی اقتصادی فعالیت های انجام یافته توسط بسیج سازندگی در روستاهای استان را کم ارزیابی نموده اند. در بخش مردم عادی نیز وضعیت مشابهی مشاهده می شود و اختلاف قابل ملاحظه ای با دیدگاه های خبرگان روستاها ندارد.

جدول ۴- توزیع فراوانی دیدگاه پاسخگویان نسبت به اثربخشی اقتصادی فعالیت های بسیج سازندگی در روستاهای استان

میزان اثربخشی	مردم عادی روستا		خبرگان روستا	
	فراوانی	درصد نسبی	فراوانی	درصد نسبی
خیلی کم	۷۸۱	۹/۸۱	۲۲۷	۵/۹۴
کم	۱۶۵۴	۲۰/۷۷	۵۸۳	۲۱/۱۸
متوسط	۲۴۰۰	۳۰/۱۳	۱۱۸۲	۳۰/۹۱
زیاد	۲۱۵۱	۲۷/۰۱	۱۳۳۹	۳۵/۰۲
خیلی زیاد	۹۷۹	۱۲/۲۹	۴۹۳	۱۲/۸۹
		۱۰۰		۱۰۰

مأخذ: یافته های تحقیق، ۱۳۹۸

همانگونه که در بخش روش تحقیق بیان شد جهت بررسی میزان اثربخشی اقدامات بسیج سازندگی تعداد ۱۶ گویه در پرسشنامه لحاظ شده بود. سوالات مذکور بر اساس طیف لیکرت تنظیم شده و در آن نمره یک به پاسخ کاملا مخالفم و نمره ۵ به پاسخ کاملا موافقم داده شده است. از مجموع جواب های به دست آمده از این ۱۶ گویه، نمره ای به دست می آید که میزان اثربخشی اقتصادی عملکرد سازمان بسیج سازندگی نشان می دهد. بر این اساس بیشترین و کمترین نمره ای که می توان برای میزان اثربخشی اقتصادی انتظار داشت، ۸۰ و ۱۶ می باشد. در شکل شماره ۳ میانگین نمره اثربخشی اقتصادی فعالیت های بسیج از دیدگاه مردم و خبرگان روستا مشاهده می شود. با نگاهی به شکل مذکور می توان دریافت که به جز شهرستان سریشه در سایر شهرستان ها میانگین نمره اثربخشی اقتصادی از دیدگاه خبرگان بیشتر از مردم عادی می باشد. اختلاف مذکور در شهرستان های نهبندان و درمیان تفاوت قابل ملاحظه ای دارد. میانگین نمره اثربخشی اقتصادی در شهرستان های مذکور در بخش مردم عادی به ترتیب ۴۶/۸۸ و ۵۰/۹۵ و در بخش خبرگان به ترتیب ۵۴/۱۱ و ۵۸/۸ می باشد.

شکل ۳ - میانگین نمره اثربخشی اقتصادی فعالیت های بسیج سازندگی استان

آماره های توصیفی نمره میزان اثربخشی اقتصادی فعالیت های بسیج سازندگی در دو جامعه آماری مورد پژوهش به تفکیک شهرستان های مورد مطالعه در جداول شماره ۵ و ۶ ارائه شده است. در یک نگاه کلی می توان بیان داشت بیشترین و کمترین مقدار میانگین نمره مذکور در بین شهرستان های استان در گروه مردم عادی به ترتیب مربوط به شهرستان های سربیشه و نهبندان و برابر با ۶۴/۹۷ و ۴۶/۸۸ درصد می باشد. همچنین از دیدگاه خبرگان روستاها، بالاترین و کمترین نمره میانگین میزان اثربخشی اقتصادی در بین شهرستان های استان به ترتیب مربوط به شهرستان های سربیشه و نهبندان و برابر با ۶۴/۹۷ و ۴۶/۸۸ می باشد.

جدول ۵ - آماره های توصیفی اثربخشی اقتصادی عملکرد بسیج سازندگی از دیدگاه روستائیان

شهرستان	تعداد نمونه	نمره اثربخشی اقتصادی		
		حداقل	میانگین	حداکثر
بشرویه	۵۰	۲۰	۵۱/۷۲	۷۲
سربیشه	۳۵	۳۸	۶۴/۹۷	۸۰
فردوس	۴۰	۳۱	۴۸/۳۸	۷۹
نهبندان	۹۹	۲۲	۴۶/۸۸	۷۳
سرایان	۴۳	۱۷	۵۰/۱۹	۷۶
بیرجند	۱۰۰	۲۲	۴۸/۶۸	۷۳
درمیان	۴۰	۳۰	۵۰/۹۵	۶۸
قاین	۹۰	۲۰	۴۷/۳۶	۷۲
کل نمونه	۴۹۷	۱۷	۴۹/۸۲	۸۰

جدول ۶- آماره های توصیفی اثربخشی اقتصادی عملکرد بسیج سازندگی از دیدگاه خبرگان روستا

شهرستان	تعداد نمونه	نمره اثربخشی اقتصادی		
		حداقل	میانگین	حداکثر
بشرویه	۳۰	۲۵	۵۳/۷۳	۷۱
سربیشه	۱۱	۴۷	۶۲/۳۶	۷۵
فردوس	۲۰	۲۰	۵۲/۴۵	۷۹
نهبندان	۴۵	۳۲	۵۴/۱۱	۷۶
سرایان	۲۰	۳۰	۵۴/۳۰	۷۲
بیرجند	۴۹	۲۵	۵۲/۵۱	۷۱
درمیان	۲۰	۴۵	۵۸/۸۰	۸۰
قاین	۴۴	۲۲	۴۸/۷۰	۷۲
کل نمونه	۲۳۹	۲۰	۵۳/۳۸	۸۰

آزمون معنی داری تفاوت نمرات اثربخشی اقتصادی بین شهرستان ها

به منظور آزمون این فرض که آیا اختلافی بین نمرات اثربخشی اقتصادی فعالیت های بسیج سازندگی در بین شهرستان های مورد مطالعه وجود دارد یا خیر از آنالیز واریانس یک طرفه استفاده شده است.

جدول ۷ و ۸ نتایج آنالیز واریانس یک طرفه جهت مقایسه میانگین نمرات اثربخشی اقتصادی فعالیت های بسیج سازندگی از دیدگاه خبرگان و مردم عادی را در بین شهرستان های استان نشان می دهد. با توجه به سطح معنی داری آماره F در جدول ۷ میتوان بیان داشت نمرات اثربخشی اقتصادی فعالیت های بسیج سازندگی از دیدگاه خبرگان روستاهای شهرستان های استان دارای تفاوت معنی داری در سطح خطای ۱ درصد می باشد. به عبارت دیگر با اطمینان ۹۹ درصد می توان گفت نمرات اثربخشی اقتصادی فعالیت ها از دیدگاه خبرگان شهرستان های مورد مطالعه با یکدیگر یکسان نمی باشد. همچنین آماره F در جدول ۸ نشان می دهد که بین نمرات اثربخشی اقتصادی فعالیت های بسیج سازندگی از دیدگاه مردم عادی در بین شهرستان های استان تفاوت معنی داری در سطح خطای ۱ درصد مشاهده می شود. به عبارت دیگر در ارتباط با این جامعه آماری نیز می توان با اطمینان ۹۹ درصد بیان داشت که ارزیابی مردم از اثربخشی اقتصادی فعالیت در بین شهرستان های مورد مطالعه با یکدیگر یکسان نمی باشد و دارای تفاوت معنی داری می باشد.

جدول ۷- تحلیل واریانس نمرات اثربخشی اقتصادی از دیدگاه خبرگان روستاها

منابع تغییرات	درجه آزادی	مجموع مجزورات	میانگین مجزورات	آماره F	سطح معنی داری
بین گروهها	۷	۲۵۳۶/۲۰	۳۶۲/۳۱		
درون گروه ها	۲۳۱	۲۹۱۱۰/۶۱	۱۲۶/۰۲	۲/۸۷	۰/۰۰۷
کل	۲۳۸	۳۱۶۴۶/۸۱			

جدول ۸- تحلیل واریانس نمرات اثربخشی اقتصادی از دیدگاه مردم عادی روستاها

منابع تغییرات	درجه آزادی	مجموع مجزورات	میانگین مجزورات	آماره F	سطح معنی داری
بین گروهها	۷	۹۸۸۸/۶۵	۱۴۱۲/۶۶		
درون گروه ها	۴۹۰	۵۱۶۴۱/۷۶	۱۰۵/۶۰	۱۳/۳۷	۰/۰۰۰
کل	۴۹۷	۶۱۵۳۰/۴۱			

به منظور پاسخ به این سوال که نمرات اثربخشی اقتصادی در کدام شهرستان ها با یکدیگر اختلاف معنی دار دارد باید از آزمون های تعقیبی مناسب استفاده گردد. ولی قبل از آن باید بررسی گردد واریانس متغیر اثربخشی اقتصادی در بین گروه های مورد مطالعه همسان می باشد یا خیر و سپس آزمون تعقیبی مناسب را انتخاب نمود. بر اساس نتایج آزمون لون در جدول ۹ فرص برابری واریانس متغیر اثربخشی اقتصادی در بین گروه های مورد مطالعه در جامعه آماری مردم عادی رد می شود ولی در جامعه خبرگان روستا برعکس می باشد و واریانس متغیر اثربخشی اقتصادی در بین گروه های مورد مطالعه در هر دو جامعه آماری همسان می باشد. لذا در مورد جامعه مردم عاید از آزمون تعقیبی دانت و در جامعه خبرگان روستا از آزمون دانکن استفاده شده است که نتایج آن در جداول ۱۰ و ۱۱ ارائه شده است.

جدول ۹- آزمون همسانی واریانس نمرات اثربخشی اقتصادی در بین شهرستان های استان

جامعه آماری	آماره Levene	درجه آزادی ۱	درجه آزادی ۲	سطح معنی داری
مردم عادی روستا	۲/۸۸	۷	۲۳۱	۰/۰۰۶
خبرگان روستا	۱/۰۲	۷	۲۳۱	۰/۴۱۲

جدول ۱۰- مقایسه معنی داری تفاوت نمرات اثربخشی اقتصادی در بین مردم عادی شهرستان ها

شهرستان	تعداد نمونه	میانگین
نهبندان	۱۰۰	۴۶/۸۷b
قاین	۹۰	۴۷/۳۵b
فردوس	۴۰	۴۸/۳۷b
بیرجند	۱۰۰	۴۸/۶۸b
سرایان	۴۳	۵۰/۱۸b
درمیان	۴۰	۵۰/۹۵b
بشرویه	۵۰	۵۱/۷۲b
سربیشه	۳۵	۶۴/۹۷a

* اعدادی که حداقل یک حرف مشابه دارند، از لحاظ آماری اختلاف معنی دار ندارند.

بر اساس اطلاعات جدول شماره ۹ که معنی داری تفاوت نمرات اثربخشی اقتصادی فعالیت های بسیج را از دیدگاه خبرگان در بین شهرستان های استان نشان می دهد، می توان بیان داشت نمرات اثربخشی اقتصادی در شهرستان های درمیان و سرپیشه با یکدیگر تفاوت معنا داری نداشته ولی با سایر شهرستان ها دارای تفاوت معنی داری می باشند. همچنین تفاوت نمرات اثربخشی اقتصادی بین شهرستان های سرایان، نهبندان، بشرویه، بیرجند و درمیان از لحاظ آماری معنی دار نمی باشد ولی با نمرات شهرستان های فردوس و قاین اختلاف دارند. بر اساس اطلاعات جدول ۱۰ که معنی داری تفاوت نمرات اثربخشی اقتصادی فعالیت های بسیج سازندگی را از دیدگاه مردم عادی روستاهای شهرستان های استان نشان می دهد، می توان بیان داشت میانگین نمره اثربخشی اقتصادی شهرستان سرپیشه با سایر شهرستانها تفاوت معنی داری دارد. همچنین نمرات اثربخشی اقتصادی فعالیت ها در بین سایر شهرستان های استان از لحاظ آماری تفاوتی ندارند.

جدول ۱۱- مقایسه معنی داری تفاوت نمرات اثربخشی اقتصادی در بین خبرگان شهرستان ها

شهرستان	تعداد نمونه	میانگین
قاین	۴۴	۳۷/۸۱c
فردوس	۲۰	۳۹/۶۵c
سرایان	۲۰	۴۰/۵۵bc
نهبندان	۴۵	۴۱/۶۶bc
بشرویه	۳۰	۴۱/۹۶bc
بیرجند	۴۹	۴۲/۷۳bc
درمیان	۲۰	۴۵/۲۵ab
سرپیشه	۱۱	۴۸/۳۶a

* اعدادی که حداقل یک حرف مشابه دارند، از لحاظ آماری اختلاف معنی دار ندارند.

آزمون همبستگی بین اثربخشی فعالیت ها و برخی متغیرهای مستقل

در این بخش به بررسی رابطه بین اثربخشی فعالیت های بسیج و برخی متغیرهای مستقل پرداخته شده است. از جمله این متغیرهای مهم می توان به تحصیلات، سن، توجه به نیازها در انتخاب فعالیت ها، زمان انجام فعالیت ها، مشارکت روستائیان در اجرای طرح ها و استفاده از مهارت های روستائیان اشاره نمود.

جدول ۱۲- بررسی رابطه همبستگی اثربخشی فعالیت ها و برخی متغیرهای مستقل

متغیر وابسته	متغیر مستقل	جامعه آماری	آماره X^2	سطح معنی داری
اثربخشی اقتصادی	تحصیلات	مردم عادی روستا	۹۲۷ *	۰/۰۰۳
		خبرگان روستا	۵۸۰	۰/۹۷۷
اثربخشی اقتصادی	سن	مردم عادی روستا	۱۶۲	۰/۴۸۳
		خبرگان روستا	۱۵۷	۰/۳۹۰
اثربخشی اقتصادی	توجه به نیازها ها در انتخاب فعالیت ها	مردم عادی روستا	۳۰۲ **	۰/۰۰۰
		خبرگان روستا	۲۷۳ **	۰/۰۰۲
اثربخشی اقتصادی	زمان انجام فعالیت ها	مردم عادی روستا	۲۸۲ **	۰/۰۰۲
		خبرگان روستا	۲۶۰ **	۰/۰۰۸
اثربخشی اقتصادی	مشارکت روستائیان در اجرای طرح ها	مردم عادی روستا	۲۷۵ **	۰/۰۰۴
		خبرگان روستا	۲۸۵ **	۰/۰۰۰
اثربخشی اقتصادی	استفاده از مهارت های روستائیان	مردم عادی روستا	۲۴۲	۰/۱۰۰
		خبرگان روستا	۲۶۸ **	۰/۰۰۳

مأخذ: یافته‌های پژوهش. * معنی داری در سطح پنج درصد. ** معنی داری در سطح یک درصد.

همان طور که در جدول فوق مشاهده می شود نتایج آزمون های مربوطه نشان می دهد به جز متغیر سن، در سایر موارد بین اثربخشی فعالیت های بسیج سازندگی و متغیرهای مزبور رابطه معنی داری در سطح اطمینان ۹۹ درصد وجود دارد. لذا می توان نتیجه گرفت که با افزایش سطح تحصیلات افراد، توجه به نیازهای روستائیان در انتخاب فعالیت ها، انتخاب زمان مناسب جهت انجام فعالیت ها به همراه مشارکت دادن روستائیان در اجرای طرح ها و استفاده از مهارت های آنان اثر مثبتی بر اثربخشی طرح های بسیج سازندگی در مناطق روستایی داشته و میزان اثربخشی آنها را افزایش می دهد.

۵- بحث و فرجام

- بیشترین میزان اثربخشی اقتصادی فعالیت های بسیج سازندگی در روستاهای مورد مطالعه از دیدگاه مردم به ترتیب مربوط به شهرستانهای سریشه، بشرویه و درمیان می باشد به نحوی که ۷۷ درصد مردم در روستاهای سریشه، ۴۳ درصد مردم در روستاهای بشرویه و سرایان میزان اثربخشی اقتصادی اقدامات بسیج سازندگی را «زیاد» ارزیابی نموده اند. از سوی دیگر خبرگان روستاهای شهرستان های قاین، سریشه و درمیان، اثربخشی اقتصادی فعالیت های بسیج را در سطح بالاتری

نسبت به سایر شهرستان‌ها ارزیابی نموده اند. از دیدگاه ۸۱ درصد خبرگان روستاهای مورد مطالعه در قاین، ۷۲ درصد خبرگان روستاهای سریشه و ۵۸ درصد خبرگان روستاهای درمیان، میزان اثرات اقتصادی فعالیت‌ها در حد «زیاد» و «خیلی زیاد» می‌باشد.

- کمترین میزان اثربخشی اقتصادی فعالیت‌ها در روستاهای مورد مطالعه در ارزیابی‌های مردم به ترتیب مربوط به شهرستان‌های بیرجند، نهبندان، و قاین می‌باشد. همچنین خبرگان روستاهای شهرستان‌های بیرجند، فردوس و بشرویه، اثربخشی اقتصادی فعالیت‌های بسیج را در سطح پایین‌تری نسبت به سایر شهرستان‌ها ارزیابی نموده اند.

- در حدود ۳۰/۵ درصد مردم روستاهای مورد مطالعه میزان اثربخشی اقتصادی فعالیت‌های بسیج را در حد کم و ۳۹ درصد آنان در حد زیاد اظهار نموده اند. همچنین در حدود ۲۱/۱۸ درصد خبرگان روستاهای مورد مطالعه میزان اثربخشی اقتصادی فعالیت‌های بسیج را در حد کم و ۴۸ درصد آنان در حد زیاد ارزیابی نموده اند.

- همچنین میانگین نمره اثربخشی اقتصادی فعالیت‌های بسیج در دو جامعه خبرگان و مردم عادی به ترتیب ۵۳/۳۸ و ۴۹/۸۲ می‌باشد که در هر دو مورد از متوسط گویه‌ها یعنی نمره ۴۸ بیشتر می‌باشد. همچنین بیشترین و کمترین مقدار میانگین نمره مذکور در بین شهرستان‌های استان در گروه مردم عادی به ترتیب مربوط به شهرستان‌های سریشه و نهبندان و برابر با ۶۴/۹۷ و ۴۶/۸۸ درصد می‌باشد. همچنین از دیدگاه خبرگان روستاها، بالاترین و کمترین نمره میانگین میزان اثربخشی اقتصادی در بین شهرستان‌های استان به ترتیب مربوط به شهرستان‌های سریشه و نهبندان و برابر با ۶۴/۹۷ و ۴۶/۸۸ می‌باشد.

- نظر به اینکه بین اثربخشی فعالیت‌ها و نحوه انتخاب فعالیت‌ها (توسط مردم روستاها یا بسیج سازندگی) رابطه وجود دارد، بنابراین توصیه می‌شود مشورت با دهیاری‌ها، شورای اسلامی روستاها و افراد باتجربه جهت انتخاب فعالیت‌ها و انجام کارها به عنوان یک راهکار اساسی جهت افزایش اثربخشی فعالیت‌ها و محرومیت زدایی از مناطق روستایی مدنظر قرار گیرد. -در جریان مطالعه حاضر مشخص گردید که توجه به اولویت‌های روستاها در انتخاب فعالیت‌ها بر اثربخشی فعالیت‌ها تاثیر مثبتی دارد، بنابراین توصیه می‌شود ضمن انجام نیازسنجی در نواحی روستایی استان، مهم‌ترین نیازها و خواسته‌های روستائیان در زمینه‌های عمرانی، اجتماعی، فرهنگی و غیره مورد شناسایی و رتبه‌بندی قرار گرفته و بر اساس آن اقدام شود. - نظر به اینکه انتخاب زمان مناسب جهت انجام فعالیت‌ها تاثیر معناداری بر اثربخشی آنها دارد و اغلب روستائیان از محدود بودن زمان اجرای برخی از پروژه‌ها به فصل تابستان و همزمانی آنها با فعالیت‌های کشاورزی ناراضی هستند، لذا توصیه می‌گردد در صورت امکان گسترش محدوده زمانی فعالیت‌ها به زمانهایی که فعالیت‌های کشاورزی در مناطق روستایی در حداقل می‌باشد و امکان استفاده از نیروهای بومی در انجام فعالیت‌ها وجود دارد، در برنامه‌های سازمان مدنظر قرار گیرد. - از آنجا که استفاده از مهارت‌های روستائیان اثر مثبتی بر اثربخشی طرح‌های بسیج سازندگی در مناطق روستایی داشته و میزان اثربخشی آنها را افزایش می‌دهد، پیشنهاد می‌گردد در طرح‌هایی که نیروهای بومی متخصص و باتجربه مرتبط با آنها در مناطق روستایی وجود دارد، اولویت با انتخاب افراد مذکور در انجام طرح‌ها باشد.

در یک نگاه کلی میتوان بیان داشت استفاده از افراد آموزش دیده و دارای تجربه در انجام کارها، بهره گیری از دیدگاه دهیار و اعضای شوراهای اسلامی و افراد بی غرض جهت انتخاب فعالیت ها و زمان و شیوه اجرای آنها، استفاده از جوانان روستا در انجام طرورها و توجه بیشتر به اشتغال جوانان به همراه نظارت مستمر بر اجرای طرح ها تا اتمام کامل آنها و ارائه همزمان آموزش های فنی و حرفه ای، اثر مثبتی بر اثربخشی طرح های بسیج سازندگی در مناطق روستایی داشته می تواند اثربخشی فعالیت ها را به میزان قابل توجهی افزایش دهد.

تشکر و قدردانی

این مقاله برگرفته از طرح پژوهشی با عنوان « بررسی اثربخشی و رضایتمندی از فعالیت های بسیج سازندگی و نقش آن در ایجاد روحیه کارآفرینی و محرومیت زدایی در مناطق روستایی خراسان جنوبی » می باشد که در دانشگاه بیرجند و به سفارش و حمایت مالی سازمان بسیج سازندگی خراسان جنوبی انجام پذیرفته است. بدینوسیله مراتب تشکر و قدردانی خود را از سازمان های فوق الذکر بیان می دارد.

۶- منابع

- ابطحی، حسن، کاظمی، بابک (۱۳۷۹). بهره وری. تهران: موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی.
- بریم نژاد، ولی ...، بنی هاشم، فروغ السادات (۱۳۸۳). ارزشیابی اثرات اقتصادی - اجتماعی طرح بسیج سازندگی بر روی جوامع محلی. معاونت ترویج و نظام بهره برداری. وزارت جهاد کشاورزی.
- بی نام (۱۳۸۱). بررسی میزان اثر بخشی طرح بسیج جوانان در سازندگی و عوامل موثر در آن طی سالهای ۸۰-۱۳۷۹ در استان آذربایجان شرقی. قابل دسترس در:
- بیژنی، مسعود، ملک محمدی، ایرج، یزدانی، سعید (۱۳۸۷). ارزشیابی اثربخشی و بهره وری فعالیت های ترویج کشاورزی در طرح محوری گندم در شهرستان های شیراز و مرودشت استان فارس. علوم ترویج و آموزش کشاورزی، دوره ۴، شماره ۲، ص ۶۷-۷۹.
- توده روستا، مهرداد، تقی زاده. نادر، بنی هاشمی، یوسف (۱۳۸۳). بررسی اثربخشی طرح بسیج جوانان در سازندگی روستاها در شهرستان دماوند. مجله علمی - ترویجی جهاد، سال بیست و چهارم. شماره ۲۶۴. صص ۱۰۹-۱۱۲.
- سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان خراسان جنوبی (۱۳۹۶). سالنامه آماری استان خراسان جنوبی ۱۳۹۵، معاونت آمار و اطلاعات.
- سعیدی، عباس، رستگار، ابراهیم (۱۳۸۸). اثربخشی طرحها و پروژه های عمرانی در توسعه اجتماعی - اقتصادی سکونتگاههای روستایی مورد: روستاهای بخش وراوی (شهرستان مهر). جغرافیا، سال هفتم، شماره ۲۲، صص ۴۷-۶۳.
- شکوری، علی (۱۳۸۶). بررسی نقش جهاد سازندگی در توسعه روستایی. اولین همایش ملی فرهنگ و مدیریت جهادی، وزارت جهاد کشاورزی، تهران.
- عبدالملکی، هادی (۱۳۸۹). راهکارهای توسعه کارآفرینی و اشتغال زایی در بسیج سازندگی. فصلنامه مطالعات بسیج، سال سیزدهم، شماره ۴۹، صص ۹۵-۱۲۱.

- فیروزآبادی، سیداحمد، ایمانی جاجرمی، حسین (۱۳۹۱). وضعیت رضایت روستائیان و عوامل مرتبط با آن از عملکرد دهیاری ها (مطالعه موردی: روستاهای استان قزوین). پژوهش های روستایی. دوره سوم، شماره ۱، ص ۶۱-۹۱.
- منتقیان، محمدعلی (۱۳۸۰). ارزیابی طرح بسیج جوانان در سازندگی روستاهای استان همدان سال ۱۳۷۹. قابل دسترس در: وزارت جهاد کشاورزی (۱۳۸۵). ارزشیابی طرح بسیج جوانان در سازندگی در سال ۱۳۸۳ (ابعاد اجتماعی - اقتصادی - فنی). معاونت ترویج و نظام بهره برداری. وزارت جهاد کشاورزی. تهران.
- Fan, S., Zhang, X., and Rao, N. (2004). Public Expenditure, Growth and Poverty Reduction in Rural Uganda, DSG Discussion Paper #4, International Food Policy Research Institute, Washington, D.C
- Ferguson, J. (1990). The Anti-Politics Machine: "Development," Depoliticisation, and Bureaucratic Power in Lesotho, Cambridge: Cambridge University Press.
- Griffin, K. (1979). The Political Economy of Agricultural Change, London: Thetford, Norfolk.
- Griffin, K. (1979). The Political Economy of Agricultural Change, London: Thetford, Norfolk.
- Ivork, D. (1981). Effectiveness converts effort in to results. Instructional Technique.
- Lea and Chaudhri. (1983). The Nature, Problems and Approaches to Rural Development, in D. A. M., Lea and D. P., Chaudhri (1983) Rural Development and The State, London: Methuen.
- Lea, D., and Chaudhri, D. (1983). The nature, problems and approaches to rural development, In: Lea, D. and Chaudhri, D. (eds) Rural Development and the State. London: Methuen, 1-32.
- Shephred, A. (1998). Sustainable Rural Development, London: Macmillan.
- <http://idochp2.irandoc.ac.ir/FulltextManager/fulltext15/in/20/20369.pdf>
- <http://idochp2.irandoc.ac.ir/FulltextManager/fulltext15/in/20/508522.pdf>